БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1926 чылда үндезилеттингеН.

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1960 ч. ИЮЛЬ 17 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 166 (4650)

Өртээ 20 көп.

СЭКП ТК-ның Пленумунга алдар кылдыр

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленумунга күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш, Чадааананың № 5 тудуг участогунуң штукатуржулары И. Абрамов, М. Кошкар-оол олар боттарынга алган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип шыдааннар.

Штукатуржулар бир дем-биле ажылдаарын дугурушкаш, участоктуң тудугжулар, штукатуржулар звеноларының социалистиг чарыжынга кириишпишаан, бүдүрүлге планын ай санында 100 хуудан өрү күүседирин хүлээнген турган.

— Штукатурлаар ажылды майда эгелээн бис. Оон мурнунда бызаңнаар ажылга турдувус. СЭКП ТК-ның июль Пленумунга алдар кылдыр бедик көргүзүглерлиг ажылдаар дээш хүлээлгевисне ээ болуп шыдаан бис: июньда бажың штукатурлаар планывысты 190 хуу күүсеттивис. Бо дээргe СЭКП ТК-ның Пленумунга бистиң күш-ажылчы белээвис болган—деп тудугжу өскүктер чугаалап турарлар.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш штукатуржу эштер Абрамов, Кошкар-оол олар бо чылдың июльда планын 200 хуу күүседирин хүлээнгеш, бо хүннерде сорун кириишкинниг ажылдап турарлар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленумунуң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

СЭКП Төп Комитединиң Пленуму 1960 чылдың июль 15-те бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

Эртенги хуралга үлетпүрнү, транспортту хөгжүдер болгаш эртемниң база техниканың эң чаа чедиишкиннерин бүдүрүлгеге нептередир дугайында СЭКП-ниң XXI съездизиниң шиитпирлериниң күүселдезиниң чоруп турарының дугайында илеткелдериниң талазы-биле санал берген эштер болза: С. А. Христианович (академик, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының президиумунуң даргазының бирги оралакчызы), А. И. Гаевой (Украинаның КП-зының Днепропетровск обкомунуң секретары), Г. И. Чогавадзе (Грузияның улус ажыл-агый чөвүлелиниң даргазы), А. Н. Несмеянов (ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи), С. И. Кувыкин (Башкирияның улус ажыл-агый чөвүлелиниң даргазы), И. Т. Новиков (ССРЭ-ниң Электростанциялар тудуунуң министри), В. Ф. Гогин (Лисичанның химия комбинадының директору), К. Д. Петухов (ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күрүненің эртем-техника комитединиң даргазы), Б. Овезов (Туркменистанның КП ТК-зының секретары).

Кежээки хуралга санал берген эштер болза: В. А. Кучеренко (ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Тудуг хереэнің талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы), В. В. Гришин (ВЦСПС-тиң даргазы), Е. Ф. Кожевников (ССРЭ-ниң Транспорт тудуунуң министри), А. Н. Косыгин (СЭКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы).

Пленум чугаалашкан айтырыгның талазы-биле шиитпирни чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНИҢ ПЛЕНУМУ

Эш Б. Е. Патоннуң илеткели

Каңналга техниказынга хамаарышкан айтырыгны СЭКП ТК-ның Пленумунга көрүп турары Коммунистиг партияның болгаш оон Төп Комитединиң ол херекче улуг кичээнгейни салып турарының дугайын херечилеп турар-дыр деп, Украин ССР-ниң Эртемнер академиязының электри-каңналга институдунуң директору **Б. Е. Патон** чугаалаан. Каңналга болза техниктиг дешилгениң күчүлүг чепсээ апарган. Оон дуазы-биле үлетпүрге болгаш тудугга үндезин өскерлиишкиннерни дыка кыска хуусаада киирген болгаш киирер апаар. Ол болза металлды, электроэнергияны, күш-ажылды элээн камныг ажыглаар арганы берип турар.

Амгы үеним каңналга техниказынга үндезилээш вагон тудуунга, аар машина тудуунга, судно тудуунга, хоолай бүдүрүлгезинге болгаш өске-даа адырларга ёзулуг техниктиг революция болган. Каңналга конструкциялары — ол дээрге эрги конструкцияларның анаа-ла хоолгазы эвес-тир. Каңналганың дуазызыбиле өйүүшкүнү, шуткуушкүнү, дарганнаашкын болгаш хептелге белеткелдерин ажыглап тургаш, ёзулуг чаа хевирниң конструкцияларын тургузуп турар, олар дээрге металлды элээн угаангыр чарыгдаарын хандырып, механиктиг ажылдаашкынның хемчээлин дыка эвээдип, металлдың чоңгу болуп чидерин дыка кызырып турар.

Каңналганың онзагай хевирлерипин бирээзи болуп турар эзилдириишкиннің аргазы-биле машиналарның болгаш механизмнерниң дүрген элээчел кезектериниң эдилелин уздып база чаа кезектериниң кедилиг эдилелин дыка бедидер арга-лыг болуп турар. Эзилдирилге ажылдары металлургия болгаш даг-руда үлетпүрүнде эң-не калбак өскөзөн. Каңналга болза техниктиг дешилгени дүргедедир, ындыг болганда, капитализм-биле экономиктиг чарышка үе-шагны камнап алыр арганы берип турар.

Бо чеди чылда каңналга техниказының хөгжүлдези партияның болгаш чазактың шиитпирлери-биле тодаргайлаттынган деп илеткелчи чугаалаан. Каңналга конструкцияларын бүдүреринің хемчээли 1965 чылга чедир 1958 чылдыңга деңнээрге ийи ажыг катап улгаткан турар ужурлуг. Бүгү улус ажыл-агыйының каңналга ажылдарының механизациязының ниити деңнели 1958 чылдың эгезинде чедип алдынган 11 хуудан 1965 чылда 40 хуу чедир өзер ужурлуг. Чамдык каңналга ажылдарын механизастаарындан болгаш автоматчыдарындан ниитизи-биле технологтуг чорудулганы комплексилиг механизастаарынче болгаш автоматчыдарынче, шууштурулгалыг болгаш автоматтыг шугумнарже шилчиириниң эң чугула сорулгазы салдынган. Каңналга конструкцияларын көрдүнгенин ёзугаар көвүдедири болгаш каңналга ажылдарының механизациязын бедидери 1965 чылдың төнчүзүнге чедир 20 миллиард чыгам рубльди камнап алыр болгаш улус ажылагыйының өске адырларынче ону салып киирер арганы берип турар дээрзин саналгалар көргүзүп турар.

Бүдүрүлгеде каңналга канчаар нептереп турарын эртемден тодаргай чижектерге көргүскен. Ол дешилгелиг арга-биле белеткеттинген конструкциялар бүдүрүп үндүрери 1959 чылда 7,6 миллион чыгам тонна болган, ол дээрге 1958 чылдың деңнелинден барык 30 хуу ажып турар-дыр. Ажыглаанының уламындан 650 миллион чыгам рубльди камнап алыр арганы берген конструкциялар бүдүрүп үндүрериниң планын эрткен чылын республикаларның хөй нуруузу ажыр күүсеткен.

Каңналга кылыгларын улам калбак ажыглаары машиналарның, механизмнерниң, тудугларның эргижээн төлевилелдерин массалыг эде көрүп эгелээринге идиг берген. Ынчалзажок ол ажылды чамдык черлерде ам-даа план ёзугаар көрбейн турар деп илеткелчи деңгелээн.

Чурттың үлетпүрү каңналганы механизастаарынче бурунгаар улуг базымны кылган. Украинаның колкол үлетпүрлүг районнарында бо талазы-биле ажыл эки чоруп турар, Алтайның, Горькийниң, Ленинградтың, Москваның (хоорай болгаш область), Свердловскиниң, Сталинградтың болгаш Челябинскиниң улус ажыл-агый чөвүлелдери дыка улуг чедиишкиннерни чедип алган. ССРЭ-ниң бүгү улус ажыл-агыйында чугула каңналага 12 муң чыгам автоматтар болгаш чартык автоматтар, 40 муң чыгам контактылыг машиналар бар.

Дузалал ажылдарын механизастаарынга хереглээр дериглерни бүдүрүп үндүрер талазы-биле онаалгаларны күүсетпейн турар чорук каңналга бүдүрүлгезин комплексилиг механизастаарынга улуг каражаны чедирип турар. Ындыг дериглерни бүдүреринге специализастаан чамдык бүдүрүлгелерни тургузары эргежок чугула деп эш Патон деңгелээн. Кадрлар белеткелинде улуг четпестер бар. Үлетпүрде болгаш тудугда чидиг айтырыгларны шиитпирлээр арганы бээр төлээде, каңналга белеткелдериниң төвүлеттинген бүдүрүлгезиниң талазы-биле базаларны болгаш пехтерни тургузарының эргежок чугулазын илеткелчи онзалап деңгелээн.

Чаа каңналга техниказын нептередириниң талазы-биле Украинаның комсомолунуң кайгамчыктыг эгелээшкинин, ону ВЛКСМ ТК-ның деткээнин маңаа сагыңдырып чугаалаза чогуур деп илеткелчи чугаалаан. Специализастаан каңналга бүдүрүлгелериниң, заводтарның болгаш электрод цехтериниң тудугларын комсомолдуу кылдыр чарлап турар. Аныяктар болза каңнаашкынның механизастаттынган аргаларын шинээдип алырын хүлээнген, ынчангаш ол эгелээшкинни бүгү талазы-биле деткизе чогуур.

Совет каңналга эртеми бедик көдүрүүшкүнде турар деп эш Патон илеткелиниң түңнелинде чугаалаан. Совет каңнакчыларның боттарының хүрээлеңинде үш үүс муң ажыг кижилиг армиязы коммунистиг ниитилелди эң дүрген тургузар төлээде, техниктиг дешилгениң темпилерин улам ынай дүргедедир дугайында бистиң партиявыстың төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш боттарының бүгү күштерин, бүгү билиглерин, билиишкинин болгаш энергиязын бээрлер деп Б. Е. Патон чугаалаан.

* * *

Илеткелдер доозулган. Пленумнуң киржикчилери ол илеткелдерни чугаалажып киришкен.

СЭКП-ниң Горький обкомунуң секретары **Л. Н. Ефремовка** сөс берген. Горький областың үлетпүрүнүң ажылдакчылары 1959 чылда күрүне планын ажыр күүсеткен, бо чылдың баштайгы чартыында пландан дашкаар хөй продукцияны берген деп ол чугаалаан. Бүдүрүлге өзүлдезиниң чедип алдынган темпилери машина тудуунуң продукциязының талазы-биле 1962 чылда планнаттынган деңнелге 1961 чылда, кан болгаш прокат талазы-биле 1963 чылга планнаттынган деңнелге база-ла келир чылын чедер арганы горькийжилерге берип турар. Областың үлетпүр бүдүрүлгелеринде эргижээн кылыгларны бүдүрүлгеден дүжүрүп, чаа кылыглар-биле солуп турар деп оратор чугаалаан.

Үлетпүрүнүң ажылында бар четпестерни дүрген чайладырынче угланган хемчеглерни областың партия организациязы ап турарын демдеглээш, эш Ефремов ажыл-агый ажыл-чорудулгазынга партийжи контрольдуң эргезин боттандырар талазы-биле ТК-ның июнь Пленумунуң соонда бүгү бүдүрүлгелерде тургустунган комиссияларның улуг ужур-дузалыг болуп турарын онзалап демдеглээн.

Областың ажылдап турар бүдүрүлгелеринде техниктиг чаарты чепсеглээшкиннің айтырыгларына доктаагаш, оратор заводтарны чаарты дериир чорукта кандыг улуг курлавырлар барын чугаалаан. Химия үлетпүрүнүң бүдүрүлгезинде автоматчыдылгада бар чедиишкиннерни айыткаш, ам чамдык автоматтыг тургузулгаларны областың бүдүрүлгелеринде белеткеп турарын эш Ефремов чугаалаан.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының автоматика болгаш телемеханика институдунуң директору академик **В. А. Трапезников** санал берген. Автоматиканың талазынга эртем шинчилелдерин калбаа-биле нептередириниң болгаш ол ажыдыышкынларны дүрген боттандырарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарының чугулазынче онза кичээнгейни ол угландырган.

Автоматчыдылга — келир үеним техниказы-дыр, ынчангаш ол келир үе лабораторияларда, шенелде цехтеринде, төлевилел организацияларында ам каңнаттынып, дарганнаттынып турар деп, академик медеглээн. Даартагы автоматчыдылганың деңнели бөгүн оларның ажылын кайы хире шын тургусканындан хамааржыр.

Эн-не сайзырангай капиталистиг чурттарның эртемин бистиң эртемивис хөй үүлдериниң талазы-биле мурнап турар деп эш Трапезников чугаалаан. Совет эртемденнериниң теоретиктиг болгаш шенелде ажылдарының түңнелинде автоматиканың, телемеханиканың хөй-хөй нарын тургузулгаларын, оон иштинде космиктиг ракеталарны автоматтыг башкарарының системаларын төлевилээн болгаш туткан. Практикада ам безин калбаа-биле ажыглаттынып турар хөй-хөй чаа идеяларны бистиң эртемденнеривис көдүрүп үндүрген.

Ынчалзажок автоматиканың талазында шинчилелдериниң хемчээли болгаш темпилери четпес, ынчангаш теоретиктиг кедилиг болгаш шинчилел ажылдарын дыка калбак нептеретсе чогуур деп академик демдеглээн. Ам эң-не нарын объектилерни башкарарының чаа, бедик шынарлыг системаларын тургузарының айтырыы кол айтырыг болуп турар.

Эртем-шинчилел, төлевилел-конструктор ажылдарынга, шенелде цехтеринге болгаш заводтар лабораторияларынга дөзевилелдерни көвүдедир дугайында саналды оратор киирген. Келир үеним продукциязын ажылдап кылырының эртеги чаларында-ла эртем-шинчилел институттарының болгаш заводтарның демниг ажылдаарын организастаарының эргежок чугулазын ол чугаалаан.

Казахстанның КП ТК-зының секретары **Д. А. Кунаев** СЭКП ТК-ның Пленумнарын чыылдырарының дугайын баш бурунгаар дыңнадып турарының практиказы чугула организакчы болгаш мобилизакчы фактор апарган деп бодунуң саналынга онзалап демдеглээн. Бо Пленумну чыылдырар дугайында дыңнадыг Казахстанның ажылчы чоннарының ортузунга күш-ажылчы болгаш политиктиг улуг көдүрүүшкүнү болдурган. Ол чорук үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүреринің чартык чыл планын июнь 24-ке чедир күүседир арганы республикага берген.

Ажыл-агый эргилдезинге бойдустуң эң байлак курлавырларын киириштирип турар Казахстанның экономиказы бедик көдүрүүшкүнде турар. Республикада улуг кара металлургияның тургустунганының эгези болур Караганданың металлургия заводунуң бирги домна суугузу чаа ажыглалда кирген. Өске-даа чаа күүлерни хуусаа бетинде ажыглалга киирер дээш чүткүлдүг демисел республикада чоруп турар.

СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң соонда бүдүрүлгени техника талазыбиле сайзырангайжыдарының дыка улуг ажылы республикага чоруттунган. Бо чылын Казах ССР-ге капитал тудугга 17 миллиард чыгам рубльди шинээдип алыр. Казахстанга ам-даа ийи-үш металлургия заводтарын тударының дугайында айтырыгны, Иртыш — Караганда бугазының база демир орук тудуунун хемчээлдерин калбартыр дугайында айтырыгны үзе шиитпирлээриниң дугайында айтырыгны эш Кунаев тургускан.

СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнүнге кандидат, СЭКП-ниң Свердловск обкомунуң секретары **А. П. Кириленко** областың партия организациязы бодунуң бүгү кичээнгейин организакчы болгаш политиктиг ажылды күштелдиреринче, бүгү коммунистерни болгаш ажылчы чоннарның калбак массаларын техниктиг дешилге дээш демиселче хандыкшыдарынче мөөнүүн деп чугаалаан.

Ол сорулганы чедиишкинниг шиитпирлээриниң чугула негелдези кадрларны шилип алыры болгаш кижизидери болуп турар. Амгы үеде Свердловск организациязында СЭКП хооркомнарының болгаш райкомнарының бүгү бирги секретарьларының дөрттүң үжүндеи хөй дээди эртемниг; бүдүрүлгелериниң 500 ажыг партия эге организацияларын партияның инженер болгаш ортумак техниктиг эртемниг кежигүннери баштап турар. Сөөлгү үеде 4 муң ажыг инженер-техниктиг ажылдакчыларны партияга хүлээп алган; эртем албан черлеринде коммунистерниң саны барык 35 хуу өскен. Областа бүдүрүлгени сайзырангайжыдар дээш демисел ёзулуг массалыг бүдүш-шынарлыг болу берген. Үлетпүр организациаларының болгаш тудугларның эге организацияларында бүдүрүлгелерниң администрацияларының ажыл-чорудулгазын контрольдаар эргени парторганизациялар боттандырар талазы-биле 2400 комиссиялар, 60 муң ажыг кижини каттыштырып турар 900 чыгам техниктиг комиссиялар тургустунган болгаш ажылдап турар. Бүдүрүлгени сайзырангайжыдарынга коммунистиг күш-ажылдың бригадалары болгаш шалыпчылары деп ат дээш 150 муң чаржып турарлар, бүдүрүлгелериниң доктаамал ажылдап турар чөвүлел хуралдарының 250 муң идепкейлиг киржикчилери, 110 муң ажыг чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар киржип турар.

Конструкторлар бюрларын болгаш шенелде базаларын быжыглаар талазы-биле улуг ажыл кылдынган. Сөөлгү чылда бүдүрүлгелериниң конструкторларының саны барык 2 муң кижиге көвүдээн. Бүдүрүлгелериниң техниктиг албанынга чаа техниканы нептередир талазы-биле инженерлериниң саны ийи ажыг катап өскен.

Техниктиг дешилге дээш демиселдиң тодаргай түңнелериниң дугайында саннарны эш Кириленко көргүскен.

Областың ажылчы чоннары ниити продукцияны бүдүреринің деңнелинің талазы-биле болгаш немелде капитал салыышкыннар чокка күш-ажылдың бүдүрүүчүлүүнүң талазыбиле чеди чыл планын беш чыл дургузунда күүседир деп бедиткен чаа хүлээлгелерни алганын эш Кириленко чугаалаан.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының чартык дамчыдыкчылар институдунуң директору академик **А. Ф. Иоффе** техниктиг дешилгениң эң чугула үнер дөстериниң бирээзи болуп турар чартык дамчыдыкчыларны ажыглаарының талазынга совет эртемденнериниң ажылдарының дугайын чугаалаан.

Кузнецкиниң металлургия комбинадының чугга демир прокат цегининің улуг вальцовщиги, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **А. Г. Картавых** бүдүрүлгениң иштики курлавырларын тывар болгаш күш-ажылдың бүдүрүүчүлүүн бедидер талазыбиле бүдүрүлгеде чорудуп турар улуг ажылдың дугайын чугаалаан. Металл бүдүреринің мурнунда төлевилеттингени ышкаш чеди чыл дургузунда 17 хуу эвес, харын 48 хуу көвүдедир талазы-биле хемчеглерни ажылчыннарның эң-не идепкейлиг киржилгези-биле ажылдап кылганын ол дыңнаткан.

Кузбасстың металлургтары чеди чылды чедиишкинниг эгелээн. Коммунистиг күш-ажылдың комбинады деп ат дээш чарышка киреринче магнитогоржу металлургтарны кыйгырган бис, бистиң ол өнүктеривис ол кыйгырыгны хүлээп алган деп эш Картавых чугаалаан.

Бүдүрүлгенин хөй муң кижилиг коллективи делегей болуушкуннарын кичээнгейлиг хайгаарап турар деп өш Картавых чугаалаан. Бистиң чаазавыстың чүткүлдүг, принципиалдыг политиказынга болгаш тайбын дээш Никита Сергеевич Хрущевтуң ажыл-чорудулгазынга чоргаарланып турар бис. Бистиң Совет чазаавыстың тайбынга ынакшылдыг дашгыкы политиказын чүм долузу-биле үүлдүгзүнүп турарывысты бистиң комбинаттың бүгү ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының өмүнээзинден чугаалаарын хүзеп тур мен деп, эш Картавых медеглээн.

Москва хоорайның улус ажылагый чөвүлелиниң даргазы **В. Ф. Жигалин** эртемниң болгаш үлетпүрнүң ажылдакчыларының чогаадыкчы дем кадылгазы-биле найысылалдың бүдүрүлгелериндe дериглерниң чаа хевирлери болгаш приборлар тургустунган, техниктиг дешилгениң айтырыглары чедиишкиниг шиитпирлеттинип турар деп чугаалаан. Тергиин ылаптыг автоматтыг дериглерни, механизациянның чепсек-херекселдерин, автоматтыг контрольдуң приборларын бүдүреринге Москва үлетпүрүн специализастап турар. Москвага сөөлгү үш чылларда машина тудуунга хереглээр 56 автоматтыг шугумнарны белеткээн, а чеди чылдың дургузунда онаалга ёзугаар 400-түн орнунга оларны 450-ни бүдүрүп үндүрер.

Эргижээн дериглерни чаартыр болгаш солуур талазы-биле 1960—1961 чылларда доозулган турар ажыл Москваның заводтарында боттаныр турар. Үндүрер продукцияның техниктиг деңнелиниң өй-өйде чорудуп турар көрүлделери ол херекке чугула рольду ойнап турар. СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң соонда көрүлделерге үүс муң ажыг кижи киришкен. 16 муң ажыг үлетпүр кылыгларын көрген, оларның беш мунун солуурy азы чаартыры эргежок чугула деп көрген.

СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң секретары **И. В. Спиридонов** техниктиг дешилгениң темпилерин ленинградчылар канчаар дүргедедип турарының дугайын чугаалаан. 1959—1961 чылларның дургузунда 600 кылыгларны чаартыры болгаш машиналарның база дериглерниң 1600 хевирлерин немей шинээдип алыры көрүнген болза, херек кырында бо чылдың төнчүзүнге чедир 600 ажыг кылыгларны чаартан болгаш 1800 ажыг кылыгларны немей шинээдип алган турар. Ынчангаш хүлээлгелер чыл бурунгаар күүсеттинген турары ол. Бүдүрүлгениң технологиязының болгаш ону организастаарының деңнелин дыка көдүреринің эргежок чугулазын ол чугаалаан.

Белорус ССР-ниң улус ажылагый чөвүлелиниң даргазы **А. М. Тарасов** бистиң республиканың бүдүрүлгелериниң коллективтери бүдүрүп үндүрүп турар машиналарның, приборларның болгаш өске-даа кылыгларының техниктиг деңнелин бедиреринің айтырыгларынче улуг кичээнгейни салып турар деп чугаалаан. Эң чугула дериглерни бүдүреринің номенклатурасы ийи чылдың дургузунда республикага 90 хуу чаартынган. Автомобильдернің, тракторларның, станоктарның, орук машиналарының чаа хевирлерин шинээдип алыры чүрттүң улус ажылагыйынга онза ужур-дузалыг. Белоруссия болза чүүгүн болу дүжүрер аар автомобильдериниң ССРЭ-де кара чаңгыс берихчизи болуп турар. Оларның улуг ажыктын ажыглаашкынының дуржулгазы бадыткаан. Ындыг машиналарны бүдүреринің хемчээлин улгаттырарының, оларның шынарын экижидериниң хемчеглери алдынып турар.

Эртем-шинчилел институттарының төп адырларының талазындан республиканың бүдүрүлгелеринге четпес дузалажып турарының дугайын эш Тарасов демдеглээн.

Төрээн чурт дагжыларны байлак техника-биле чепсеглээн, ынчангаш бөгүнгү шахтёр — ол дээрге ҳол нургулайында-ла комбайнның, өрүмнээр машинаның, электровозтуң машинизи азы башкарылга черинде оператор-дур деп, «Чистяковантрацит» трестиң Лутугин аттыг шахтазының дагжыларының бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **А. А. Кольчин** бодунуң саналынга медеглээн. Бодунуң коммунистиг күш-ажыл бригадазының дугайын, хөмүр даштың шынарын экижидер дээш бригаданың эгелээни социалистиг чарыштың дугайын оратор чугаалаан.

Антрациттиг хөмүр дашты казып үндүреринге эң сайзырангай машиналарны тургузарынче машина тудуунун бүдүрүлгелериниң коллективтерин болгаш конструкторларын мурнакчы дагжы ыйгырган.

СЭКП Төп Комитединиң июль Пленумун демир-орукчулар бүгү ажылчы чоннар-биле бир дөмей, техниктиг дешилгени дүргедедиринче болгаш иштики курлавырларны ажыглаарын экижидеринче угланган чогаадыкчы идепкейиниң бедиишкини-биле уткаан деп, Орук харылзаа министри **Б. П. Бещев** бодунуң чугазынга демдеглээн. Чүүктер дажыглаарының чартык чыл планын демир орук транспорту хуусаа бетинде күүсеткен. Электрижидилгеге болгаш тепловозларны калбаа-биле нептередиринге үндезилээш, транспорттуң үндезин техниктиг чаартылгазының программазы чедиишкиниг боттанып турар. Демир орук транспортунуң талазы-биле чеди чыл планы кол көргүзүглер талазыбиле барык чыл мурнады күүсеттиниң орар.

Чүүктер дажыглаарын улам ынай таарыштырары-биле, экономиктиг районнарның аразынга харылзаларны экижидери-биле холбаалыг чамдык айтырыгларны министр көдүргеН.

Эң чугула сорулгаларның бирээзи болза, бүдүрүлге чорудулгаларын комплексилиг механизастаарынга үндезилээш холдуң күш-ажылын узутказары болур. Станцияларга бүгү чүдүрүлге-дүжүрүлге ажылдарын демир оруктарның чепсек-херекселдери-биле чорудары чугула.

Транспортту чаа техника-биле, ылаңдыя эң болбаазырангай локомотивтер-биле чепсеглээринче угланган хамчеглерге хамаарыштыр эш Бещев бо чылын Москва — Иркутскиниң делегейде өң улуг магистралин электрижидери доостур деп дыңнаткан.

* * *

СЭКП Төп Комитединиң Пленуму июль 15-те бодунуң ажылын үргүлчүлээн.

(СЭТА).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНИҢ ПЛЕНУМУ

(Төнчүзу. Эгези 1-ги арында.)

Июль 15-те партияның Төп Комитединиң Пленумунга үлетпүрүү, транспортту хөгжүдериниң болгаш эртемниң база техниканың эң чаа чедиишкиннерин бүдүрүлгеге нептередириниң дугайында айтырыгны чүгаалажып көөрү үргүлчүлээн.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының президиумунуң даргазының оралакчызы академик **С. А. Христианович** бир дугаарында чүве чугаалаан.

Атомнуг энергияның болгаш термоэлементилерниң, фотоэлементилерниң хөгжүлдези шапкын өзүп турар болза, газ, мазут болгаш хөмүр даш-биле хөделир электри станциялары ам-даа үргүлчүлелдиг үениң дүргүзүнде электри энергиязының кол үндезини болуп артар. Ынчангаш чылыг күжү-биле ажылдаар электростанцияларның өртек үнезин дыка чиигедип, олардан алыр электроэнергияның бот-үнезин чиигедириниң айтырыы көнчүг чугула.

Газ болгаш бус күжү-биле хөделир турбиналардан бус-газ-биле ажылдаар турбина дыка артык күчүлүг дээрзин академик Христианович демдеглээн. Эртемнер академиязының Сибирь салбыры бус-газ-биле ажылдаар турбинаның болгаш оон бүгү агрегаттарының тургузуун ажылдап кылганын ол медеглээн.

Ындыг станциларны тудуп тургузары мурнунда станциялардан 20 хуу камналгалыг болур. Оон ыңай бус-газ-биле ажылдаар станцияларга ийи-үш катап эвээш демир хереглетинер.

Украинаның КП-зының Днепропетровск өбкомунуң секретары **А. И. Гаевой** партияның XXI съездизиниң соонда эрткен үеде бистиң бурунгаар шимчээшкинивис кажангызындан-даа артык улуг дүргедээни-биле кады бистиң үлетпүрүвүс шынар талазы-биле дыка экижээн деп чугаалаан.

Чеди чылдың төнчүзүнде кол-кол көргүзүүлер талазы-биле чедип алыр ужурлуг түннелдерни 1963 чылда чедип алырын Днепропетровскиниң экономиктиг районунуң ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның июль Пленумунга алдар кылдыр хүлээнген. Ынчангаш алды айларның планнары хуусаазындан эрте күүсеттинген. Экономиктиг районнуң ажылчы чоннары 1960 чылда шой бүдүрерин 1958 чылга деңнээрге оон 12 хуу улгаттырар деп турган болза, ол херек кырында — 21 хуу өзер. Кан бүдүрүлдези 26 хуу көвүдээр турган болза—37 хуу көвүдээр, хоорзалар бүдүрүлдези — 15 хуу, демир рудазын казарын — 20 хуу көвүдедирин эде көрген.

Областың металлургия үлетпүрүн болгаш транспортун улам хөгжүдериниң айтырыгларына эш Гаевой доктаагаш.

Грузияның улус ажыл-агый чөвүлелиниң даргазы **Г. И. Чоговадзе** бодунуң чугаазында сөөлгү бүдүн-чартык чылдың дургузунда республикада 40 ажыг бүдүрүлгелерни ажыглалга киирип, 700 чаа кылыгларны бүдүрүп эгелээнин дыңнаткан.

Эш Чоговадзе хөй күш үнер ажылдарны механизастап, автоматчыдып турарын чугаалааш, шай үлетпүрүнде бо талазы-биле улуг ажылдарның дугайын база демдеглээн. Чижээ, шайны болбаазырадырының талазы-биле делегейде баштайгы автоматтыг шугумну тургусканын, шай кылыр 27 фабрикаларда механизастаттынган цехтерни кылганын ол медеглээн.

Чиг эттиң болгаш хереглелдериниң немештир тыптып турары-биле холбаштыр продукцияларны бүдүрериниң хемчээлдерин өскертириниң калбак эргелерин чер-черде органнарга бөөр дугайында санады ол киирген.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының президентизи **А. Н. Несмеянов** совет эртемни хөгжүдериниң айтырыгларын чугаалаан. Эртемденнериң күзениишкининиң ачызында термоядролуг реакцияларны угланылышкынныг болдурарынга, бүдүрүлге чорудулгаларын автоматчыдарының талазы-биле шинчилелдерге улуг чедиишкиннер чедип алдынган деп ол чугаалаан. Улус ажыл-агыйынга чугула ужур-дузалыг полимерлер дугайында эртем ажылдарын тайылбырлааш, президент чугаазының хөй нуруузунга экономистериниң ажылынын дугайын айыткан.

Бүдүрүкчү күштерни таарыштыр тургузарының кол схемазын тургузуп, үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң курлавырларын шинчилээнин болгаш чурттуң чаңгыс аай транспорт четкизин тургузарының перспективаларын тодаратканын чугаалааш, А. Н. Несмеянов улус ажыл-агый чөвүлелдериниң болгаш кол-кол үлетпүрүг черлериниң эргезинге хамааржыр тускай лабораторияларны, институттарны тургузарын саналдаан.

Индирде Үзбекистанның КП ТК-ның секретары **Ш. Р. Рәшидов**, Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң коллективтери Пленумнуң бүдүүзүнде чартык чыл планын хуусаазындан эрте дооскан. А көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери күрүнеге эт, каракуль кештер болгаш куш чуургазы садарының чыл планын база боттандырган деп ол дыннаткан.

Эрткен чылдың июнь Пленумунга куду шынарлыг хөвеңни пес-таавы үлетпүрүнге берип турган дээш республика шүгүмчүлеткен деп сагындырган, эш Рашидов бо талазы-биле четпестерни үзүткаар дээш хөвең арыглаар тускай машинаны бүдүрүп үндүрүп турарын чугаалаан.

Эш Рашидов республикага үлетпүрүн чаа-чаа адырларын тургузар дугайында саналдаан болгаш улуг орус улустун, Совет Эвилелиниң бүгү улустарының үзбек улуска көргүзүп турар дузаламчызын республиканың ажылчы чоннарының үнелеп турарын чугаалаан. Үзбек улус ол улуг найыралга түүлүнга чедир шынчы болур деп ол демдеглээн.

Башкирияның улус ажыл-агый чөвүлелиниң даргазы **С. И. Кувыкин** сөс алгаш, Совет Башкирияның индустриязының дүрген хөгжүлдезин херечилеп турар тодаргай саннарны болгаш барымдаларны чугаалаан. Эрткен бүдүн-чартык чылда республикага чүс-чүс миллион рубльдин пландан дашкаар продукцияларын бүдүрген, а бо чылдың баштайгы чартыында үлетпүр продукцияларын бүдүрери—15 хуу көвүдээн.

Чаа техниканы нептередириниң талазы-биле улуг ажылдар чоруттунган. Чижээ, нефть үлетпүрүнде чүс-чүс бүдүрүлгелерни автоматчыткан, машина тудуушкунунуң заводтарында 50 хире механизастаттынган шууштурулга шугумнарын тургускан. Техниктиг депшилге дээш демиселдің чедиишкиниг болганының ачызында эрткен чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 10 ажыг хуу бедидер аргалыг болган.

Башкирияның нефтичилери нефтиниң казылдазын чорударының талазы-биле планны дыка ажыр күүсеткен. Ол ышкаш дыка хөй черде нефтилиг болгаш газтыг шыгжамырларны ажыткылаан. Геологшинчилел ажылдарының хемчээли дыка калбарган. Республикага сөөлгү бүдүн-чартык чылдың дургузунда өлүүн каш миллиард рубльдин чаа бүдүрүлге күчүлерин амгы үениң техниказынга үндезилээш ажылдадып киирген.

Чеди чылдың планын экономиктиг районга беш чартык чылдың дургузунда күүседиптер арганы берип турар организас-техниктиг хемчеглерни бүдүрүлге черлериниң коллективтери ажылдап кылган деп эш Кувыкин медеглээн.

Нефт-биле байлакшылдыг чаа черлерни ажыглалга киирерин дүргедириниң, нефть болбаазырадыр бүдүрүлгелерни калбартырының дугайында болгаш нефтини болбаазырадып кылып турар үлетпүрну херекседдер болгаш артыкшылдыг кезектер-биле хандырарын экижидериниң дугайында тодаргай айтырыгларны оратор салган. Электростанциялардан алдынган мазутту ол-ла черинге болбаазырадып кылыр төлээде, күүрүлүг нефтини казып турар черлериниң болбаазырадырының эргежок чугулазын ол айыткан.

Электростанциялар тудуушкунунуң министри **И. Т. Новиковтуң** чугаазы чуртту электрижидериниң планын боттандырарының дугайында айтырыгга турасхааттынган. Бо чылдың баштайгы чартыында эрткен чылдың чогуур үезинге деңнээрге чүс-чүс муң киловатт хөй күчүлерни чурттуң электростанцияларындан ажылдадып киирген деп ол чугаалаан.

Республикаларда энергетиктиг күчүлерни улгаттырарының темпизи четпейин турарының дугайын Пленумга эштерниң чугаалаанына холбаштыр министр мынча дээн: дүрген хөгжүп турар үлетпүрну электроэнергия-биле хандырар төлээде электростанцияларның күчүлерин мооң мурнунда айытканы ышкаш 58—60 миллион киловатт эвес, а оон-даа дыка хөй кылдыр улгаттырары негеттинип турар. Эш Новиковтуң саналдап турарын өзүүгаар алырга колдуунда-ла Казахстанның болгаш Сибирьниң хөмүр даш-биле байлакшылдыг черлериниң чылыг күжү-биле ажылдаар электростанцияларны тургузуп, а ол ышкаш Нурактың, Чаарвактың дээн ышкаш ындыг улуг камналгалыг гидроэлектростанцияларын тудуп тургаш ону боттандырып болур.

ССРЭ-ниң Күрпланы энерго-тудугнуң баазаларын тургузарын четпес акшаландырып турар болгаш дериг-херекседдерни болгаш автоматчыдыганың чепсектерин бөөрин планнавайын турар деп И. Т. Новиков демдеглээн. Куду шынарлыг котелдарны болгаш өске-даа дериг-херекседдерни электростанцияларына машина тудуушкунунуң заводтарының берип турарының чижектерин ол чугаалаан. Бедик базышкынныг болгаш температуралыг буска ажыглаарыбиле шынар чок хоорзаларны берип турарынга энерготудугжулар хомудап турар.

Эш Новиков чугаазын доозарда энергетиканы хөгжүдериниң перспективаларынга доктааган. Бистиң чуртувус чыл келген тудум-на улам хөй күчүлерни ажылдадып киирер апаар. Оон ужурундан долганыр механизмнер чокка электри энергиязын алыр төлээде шуут чаа хевириниң агрегаттарын болгаш электростанцияларын тургузаар херек. Эртем-шинчилел институттарының, төлевилел организацияларының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның кичээнгейин амдыгаштан эгелээш-ле энергетиканы техниктиг чаа чадаже көдүрериниче угландырган турар ужурлуг.

Кылымал волокнону, пластиктиг массаны, минералдыг чемишчидилгелерни болгаш өске-даа продукцияны бүдүрериниге эргежок чугула синтетиктиг чиг-этти бүдүрер дүрген хөгжүп турар бүдүрүлгелернин бирээзи—Лисичанскиниң химия комбинады болур. Ол бүдүрүлгениң коллективи 1958 чылдың майдан эгелээш продукция бүдүрерин дыка көвүдеткен дээрзин комбинаттың директору **В. Ф. Гогин** Пленумга илеткээн. Маңаа ССРЭ-ге бир-ле дугаар бензолдан капронну болгаш нейлонну, бойдус газындан техниктиг спиртти болгаш өске-даа продукцияны ап эгелээн. Бүдүрүлгениң ажылының деннелин бедидеринге чаартыкчылар болгаш чогаадыкчылар улуг салыышкынны кылып турар. Чартык чыл дургузунда ийи муң хире саналдарны киирген, оларның чартыктан хөй кезиин нептереткен.

Ам комбинатта улуг капитал тудуг чоруп турар. Ону холбаштыр эш Гогин болза чогуур хуусаада биске бөөр ужурлуг түүлдерин чамдык бүдүрүлгелер күүсетпейн, оон-биле улуг химияның хөгжүлдезинге когарал чедирип турар дээрзин чугаалаан.

Комбинатта чаа ТЭЦ-ти болгаш электростанцияны улам-на дүргеп тударынче кичээнгейни оратор угдаан болгаш Сонгу Донец хемаан суун тереңнелдирер айтырыгны дүргени-биле шиитпирлээрин чугаалаан, ол чорук Луганскиниң экономиктиг районунга химия машина тудуун хөгжүдериниге улуг ужурдузалыг болур.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күрүнеанын эртем-техника комитединиң даргазы **К. Д. Петухов** чуртка техниктиг депшилгенни чамдык эң чугула айтырыгларын чугаалаан.

Чаа машиналарны чогаадып кылыр талазы-биле ажылдарны организастаарында болгаш оларны бүдүрерин таарыштырарында улуг четпестер бар деп ол чугаалаан. Ол чүл дээрге, чаа машиналарны чаа технологтуг чорудулгаларны комплексилиг чепсеглээринге эвес, харын быдаргай кылдыр, чамдыкта харын-даа эргижиреэн технологтуг чорудулгаларның чамдык негелделеринге таарыштыр кылып турары ховар эвес. Мында ужур машиналарның бодунда эвес, а өске түүлде. Эш Петухов бодунуң ол бодалын дараазында чижектер-биле көргүскен. 1940 чылда «Сталинуголь» комбинатка кастынган муң тонна хөмүр дашка хамаарыштыр өрүмнээр 12, казар 9 машиналар, 6 электровозтар болгаш өске-даа түүлдер турган. Ам ында хөмүр даш комбайннары, сөөртүр машиналар немешкен, перфораторларның саны база өскен, электровозтар ийи катап көвүдээн. Ындыг турбуже бо чылын кастынган муң тонна хөмүр дашка хамаарыштыр ажылчыннарның саны шоолуг эвээжевээн. Ол болза, чаа машиналарны, бүгү технологтуг чорудулгаларны эде тургуспайн, тус-тус түүлдерге ажыглап турганы-биле тайылбырлаттынар.

Өске бир-чижек. Каш чыл мурнунда Колмостудугнуң 150 муң ажылчыннары чылда 500 муң хире дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирип турган. Ынчаарга 1959 чылда 97 муң кижи маңаа бүдүн чартык миллион дөрбелчин метрни туткан. Бо чедиишкин болза, Н. С. Хрущевтуң айтышкынарынга үндезилээш, үлетпүр байдалында белеткээн белен түүлдерден бажыңнар тударынче шилчириниң талазы-биле өзүлүг чаартыкчы түүлдү кылганы-биле тайылбырлаттынар. Харын бо үндезинге тудугнуң бүгү технологтуг чорудулгазы эде тургустунган болгаш аңаа таарыштыр амгы үениң чаа дериглелдерин кылып турар.

Тудугну организастаар болгаш механизацияның херекседдери-биле чепсеглээр дугайында СЭКП Төп Комитединиң биске көргүскен үлегерин өске адырларда ам-даа чогуурубиле хөгжүтпейн турар түүл бар деп эш Петухов чугаалаан. Эртем болгаш төлевилел-конструктор организацияларының ажылын технологтуг чорудулганың эң-не ажыктыг хевирлерин шилип алырынче углаар болза чогуур. Ол ажылды удуртуруп эртем-техниктиг комитеттерге хүлээтсе эки деп оратор саналдаан.

Туркменияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң секретары **Б. Овезов** республиканың ажылчы чоннары ажыл-агый тургузуушкунунуң улуг сорулгаларын канчаар шиитпирлеп турарын чугаалаан. Боттарының аргаларын санап көргеш, чеди чыл планын хуусаа бетинде күүседирин, чамдык бүдүрүшкүннер талазы-биле 1965 чылда күүсеттинери-биле көрдүнген деңнелди ийи азы үш чыл бурунгаар чедерин олар хүлээнгеннер. Сөөлгү бүдүн чартык чылда Туркменистанда үлетпүр продукциязының дыка өскенин хереченлеп турар чурагайларны эш Овезов адаглаан. Республика бодунуң индустриалдыг күчүзүн немеп турар. Бедик бүдүрүкчүлүг нефть тывыжы, чүве чуур синтетиктиг херекседдер бүдүрериниң болгаш күгүр кислотазының цехтери, нефть дерилгезиниң заводу база өске-даа бүдүрүлгелер ажыглалга кирген.

Партия организацияларының кичээнгейниң төвүнде техниктиг депшилгени боттандырарының сорулгазы туруп турар. Бүдүрүлгелерде хөй-хөй чаа машиналарны, станоктарны тургускулаан, чаа-чаа шууштурулга шугумнарын ажыглалда киирген. Ындыг болза-даа эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин ам-даа четпес нептередип турар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү кошкак дээрзин эш Овезов айыткан.

Туркменияда бойдус байлаа хөй. ССРЭ-ниң Мурнуу-Чөөн чугунге нефть-газының чаа күчүлүг баазазын тургузарынга боттуг перспективаларны ол ажыдып турар. Маңаа холбаштыр нефть болгаш газ үлетпүрүн улам ыңай хөгжүдер талазыбиле республиканың киирген саналдарын Күрплан өөренип көөр ужурлуг деп эш Овезов чугаалаан.

ССРЭ-ниң Күртудуунуң даргазы **В. А. Кучеренко** чүве чугаалаан. Совет эрге-чагырганың эрткен бүгү чылдарында чоруткану дег ынча хемчээлдиг тудуг ажылдарын 1959 чылдан 1965 чылга чедир чоруткан турар ужурлуг деп ол чугаалаан. Чеди чылдың сөөлгү чылында ол хемчээл 1958 чылдаазынга бодаарга 60 хуу хөй болур, ынчаарга ажылчыннарның саны ол-ла хевээр артар. Ажылдарны индустриализастаарының болгаш механизастаарының ачызы-биле ол чедип алдынар. Ылангыя чыып эптээр демир-бетон конструкцияларны бүдүрерин көвүдедириниң күселибиле тудугну индустриализастаар талазы-биле кончуг хөй ажылдар сөөлгү чылдарда бистиң чуртувуста чоруттунган. Бир эвес 1954 чылда ындыг кылыгларны 3 миллион хире кубометрни белеткээн болза, 1959 чылда ол—25 миллион кубометр болган.

Чуртталга тудуун индустриализастаарының айтырыы канчаар шиитпирлеттинип турарын чугаалааш, улуг панельдиг бажыңнарны тударының улуг ажыктыын ол тайылбырлаан. Ол арга-биле, чеди чылдың бирги чылындаазынга бодаарга, 1964 чылда 50 катап хөй бажыңнарны туткан турар ужурлуг. Оон-биле чергелештир улуг панельдер бүдүрер бүдүрүлгелерниң тудуу кончуг оожум чоруп турар дээрзин оратор демдеглээн. Бүдүн чартык чыл иштинде 120 заводтарның орнунга чүгле 24 ындыг завод туттунган. Тудуг механизмнериниң конструкциялары үргүлчү-ле болбаазырангайжып болгаш чаартының турар дээрзин ССРЭ-ниң Күртудуунуң даргазы дыңнаткан. Тудугга машиналар бүдүрер заводтарны өске продукцияларны бүдүрериниче чардыктырып турары дээш улус ажыл-агый чөвүлелдерин эш Кучеренко шугумчүлээн.

ВЦСПС-тиң даргазы **В. В. Гришин** бодунуң чугаазында совет кижилериниң амыдырал деңнелин улам бедидериниң дугайын чугаалаан. Бистиң чуртувуста ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның боттуг ажылч

ЧОННУҢ КИЛЕҢИ

Шыңгыы удурланыышкын

Америк-англи дайынзырактар бистиң Төрээн чуртувустуң хили кызыгаарын база катап үреп, ийиги агрессия самолётту чорутканынга Бай-Тайга районнуң ажылчы чоннары бүгү совет улус-биле бир дөмей шыңгыы удурланып, боттарының улуг килеңин илергейлеп турар.

— Бистиң чуртувустуң ыдыктыг кызыгаарын америк шериг самолёттуң каржызы-биле үрээш, кирип келгенинге шыңгыы удурланмышаан, ону аңдара адыпканынга кызыгаар чок өөрүп, бүгү сагыш-сеткилимбиле үүлдүгүнүп тур мен—деп, Бай-Тайга СТС-тиң дарганы эш Салчак Тойбу чугаалаан.— Америк дайынзырактарның шак ол өнчүк-чөңгээлиг чоруунга чылча согуушкун кылдыр улам-на бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап, ажыл нормазын 150 хуудан өрү күүседир мен—деп, эш Салчак хүлээнген. Бодунуң база-ла шак ындыг килеңнээшкинин илергейлевишаан, комбайннар септекчизи эш Намзырай:— 3 комбайнны, бир тракторну септеп дооскан мен, ам 4-ку комбайнны ийи хонук иштинде септеп доозар болгаш ажыл нормазын күүседирин 150 хуудан черле кудулатпас мен—дээн.

Электри станциязының машинизи эш Хертек Ужарның чугаалааны болза:

— Мен 4 уруглуг мен, олар тайбың чурттазын дээш ажылдаар мен. Америк-англи империалистерниң дайын кыпсыкчы үүлгедиглеринге ойтур шавыышкынны бодумнуң бөдүүн күш-ажылым-биле берип, станцияның соксаал чок ажылдаарын хандырар мен.

Районнуң «Тиилелге» колхозунуң ногаа звенозунуң кежигүннери «РБ-47» деп америк бомбардировщик-разведчик самолёт бистиң чуртувустуң агаар кызыгаарын үрээн деп медээни дыңнаап, боттарының шиитпирлиг удурланыышкынын кылганнар. Орта өлүмнүг харыы кылдыр бо чылын 1 га ногаа шөлүнден 40 тонна ногаа аймаан, 1 га картофель шөлүнден 100 тонна картофельди алыр бис деп, ногаа звенозунуң удуртукчузу эш Иргит Сендажы медеглээн.

А. ЧИЧААН-ООЛ.

Дайынзырактарга каргыш!

Бистиң Төрээн чуртувуска удур америк чазактың чаа калчаалыг өнчүк-чөңгээлиг үүлгединиң дугайын дыңнаап, совет кижилер аңаа боттарының килеңнээшкинин илергейлеп турарлар.

№ 65 машина-орук станциязының ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары боттарының клувунга дүштеки чапсар үезинде организастыы-биле чыглып келген, ССРЭ-ниң агаар делгеминче америк самолёттуң чаа шургуушкунунга удурланыышкынның митингизинге ол дугайында партия хооркомунуң төлөөлекчизиниң дыңнадыын олурушканнар кончуг кичээнгейлиг-биле дыңнааннар.

Бир дугаарында сөс алган бухгалтер эш Калининниң чугаалааны болза: америк дайынзырактарның чаа өнчүк-чөңгээлиг үүлгедиин сагыш-сеткилимниң ханы килеңнээшкини-биле дыңнадым. Чалаваан аалчыларны дүжүр адар ужурлуг деп бодунуң берген сөзүн быжыы-биле эзлеп турары дээш чазаамга, совет агаар делгемин дайынналарның халдаашкыннарындан идегелдиг камгалап турар бистиң шылгарангай дайынчыларывыска өөрүп четтиргеним үүректиң ханызындан илегейлеп тур мен.

Индирге дарган эш Демин:—дайынның самолёдун аңдара аткан чорук Төрээн чуртуң кызыгаарларын көрүнгүр камгалаарынга өөренип алган бистиң шылгарангай дайынчыларывыстың ачызы-дыр. Бистин чуртувустуң ыдыктыг кызыгаарларынче кым база катап халдаар болдур, ол өлүмнүг согугну алыр дээрзинге бүзүрээр мен. Бистиң Ада-чуртувус хүн келген тудум-на улам күштүг болган турзун дээш моон-даа артык ажылдаарымны хүлээдим.

Шагаан-Арыгның орук-ажыглал участогунуң начальниги эш Байкаловтуң чугаалааны болза:

— Бистиң улусту кым-даа коргудуп шыдавас. Бистер боттарывыстың шыныг херектериниске бүзүрелдиг болгаш идегелдии-биле ажылдап турар бис, чүге дээрге, улустуң аас-кежииннден болгаш черделегейге тайбындан өске сорулга чок партиялыг болгаш чазактыг чуртта чурттап турар бис. Бистиң коллектив бирги чартык чылдың планын күүседкен болгаш СЭКП ТК-ның июль Пленумунга күш-ажылчы эки белектер-биле ужурашкан. АКШ-тың өнчүк-чөңгээлиг үүлгедиин шыңгыы буруу шаап турар бис. Президент Эйзенхауэр бодун дайын кыпсыкчызы, өнчүк-чөңгээниң үүлгедикчизи кылдыр бүгү делегейниң улустарынга база катап сойгалаттырган. Өнчүк-чөңгээнни соксат, от-биле ойнава! деп, америк чазактан шыңгыы негеп тур бис.

Техник эш Огневаның улуг килеңнээшкин-биле чугаалааны болза:

— Мен уруглар иези кижи-дир мен, ынчангаш мээң үнүмнү Американың ие-херээженнериниң дыңнаарын күзеп тур мен. Бистер дайын деп чүл дээрзин, дулгуяктарның болгаш өскүстерниң карааның төгүлген чажын билир бис, ынчангаш чаа гитлержилернин —Американың калчаараан генералдарының делегейни чаа дайынның айыылынче киир тыртар дээр оралдажыышкынын болдурбас бис. Тайбыңны-камгалаар дээш бүгү-ле үүлдерни кылыр бис. Ынчалза-даа тайбың үүгле бистерге эвес, а бөдүүн американнарга база-ла херектиг, ынчангаш ооң ужурунда америк иелер боттарының килеңнээшкинниг үнүн америк дайынзырактарга удур көдүрүп үндүрери күзенчиг. Совет Эвилелиниң херээженнери боттарының ажы-төлүнүң аас-кежии дээш, тайбыңны камгалаар дээш бүгү-ле күштерин салыр.

Партия эге организациязының секретарының оралахчызы эш Ёнзак америк дайынзырактарның калчаалыг өнчүк-чөңгээлиг үүлгедиинге тодаргай бүдүрүлгечи чедиишкиннер-биле харыылаар дээш улам улуг күжениишкин-биле ажылдаарынче коллективти кыйырган.

А. ЛЕПЕШКИН.

ХҮНДҮЛЕЛ САМБЫРАЗЫ

1960 чылдың бирги чартыында социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алган көдээ ажыл-агыйның мооң аланда мурнакчыларын СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш облкүүскомнуң доктаалын ёзугаар областың Хүндүлел самбыразынга киирери болза:

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

О. Севилбаа — «Искра» колхозтуң саанчызы.
М. Садык — «Кызыл тараачын» колхозтуң хойжузу.
М. Эртине — «Кызыл тараачын» колхозтуң тракторизи.
З. Кара-сал — Сталин аттыг колхозтуң саанчызы.
М. Байыр-оол — «Коммунизмче орук» колхозтуң ногаа бригадазының бригадири.
О. Доржу — Сталин аттыг колхозтуң бызанчызы.
М. Хуна—«Коммунизмче орук» колхозтуң инек кадарчызы.
М. Делгер-оол — «Хорум-Даг» колхозтуң хаван ажаакчызы.
С. Хоржакпай — Ленин аттыг колхозтуң хойжузу.
Х. Кувисиал — «Коммунизмче орук» колхозтуң саанчызы.
Т. Ондар — Ленин аттыг колхозтуң саанчызы.
Ю. Злыгостев — «Искра» колхозтуң агроному.

ӨВҮР РАЙОН

М. Ооланкай — «Коммунизмче орук» колхозтуң хойжузу.
О. Үдүүне — «Кызыл тук» колхозтуң саанчызы.
Х. Хүрең-оол — «Коммунизмче орук» колхозтуң инек кадарчызы.
М. Мижит-Доржу — «Торгалыг» колхозтуң инек кадарчызы.
М. Ыйма — «Торгалыг» колхозтуң хойжузу.
Т. Дөкай-оол — «Торгалыг» колхозтуң хойжузу.
К. Сәнчат-оол — «Торгалыг» колхозтуң хойжузу.
Х. Болдай-оол — «Кызыл тук» колхозтуң инек кадарчызы.

ЧАА-ХӨЛ РАЙОН

М. Даржаа — Ленин аттыг колхозтуң хойжузу.
А. Хуурак — «Найырал» колхозтуң саанчызы.
М. Анай-оол — Ленин аттыг колхозтуң саанчызы.
Х. Бурундукай — «Найырал» колхозтуң тракторизи.
Х. Дизигир — «Найырал» колхозтуң хойжузу.

СҮТ-ХӨЛ РАЙОН

Х. Лопсан-Дажы — Киров аттыг колхозтуң хойжузу.
Х. Норжуңмаа — «Ишкин» колхозтуң саанчызы.
О. Дамбат-оол — «Ишкин» колхозтуң инек кадарчызы.
О. Ток — «Ишкин» колхозтуң хойжузу.

ОБЛАСТА МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ПРОДУКТУЛАРЫН САДЫП АЛЫР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЧЫЛ ХҮЛЗЭЛГЕЛЕРИНИҢ КҮҮСЕТТИНИП ТУРАРЫ

(1960 ч. июль 10-да, хуу-биле)

Районнар	Дүк	Сүт	Эт
Тожу	113,3	49,4	25,2
Эрзин	95,9	47,7	22,5
Тес-Хем	85,3	25,9	23,5
Бай-Тайга	80,6	41,9	26,7
Чаа-Хөл	79,4	47,5	25,8
Чөөн-Хемчик	72,0	46,7	25,5
Өвүр	71,8	34,4	23,0
Каа-Хем	71,8	50,4	25,5
Сүт-Хөл	69,4	23,1	26,8
Барыын-Хемчик	55,5	45,9	23,9
Бии-Хем	55,3	43,2	27,9
Таңды	53,2	46,6	24,5
Улуг-Хем	51,3	37,4	15,4
Ооң иштинде совхозтар:			
«Тиилелге»	74,2	55,7	22,6
«Кызыл партизан»	58,8	62,2	24,1
«Межегей»	51,2	49,0	25,0
«Барлык»	48,6	57,9	22,8
«Өөк»	47,3	46,7	18,8
«Элегес»	39,3	40,5	16,6
«УТКА 25 чылы»	26,9	42,3	3,0
Дуржулга станциязы	64,7	30,3	12,3

Областа дүк садар талазы-биле чылда алдынган хүлээлге 69,3 хуу, сүттүү—43,2 хуу, эътти—24 хуу күүсеттинген. Ооң иштинде совхозтарда дүк садары 45 хуу, сүттүү—47,6 хуу, эттии—18,3 хуу күүсеттинген.

БИСТИҢ ОБЛАСТЫҢ БОЙДУС ЧУРУМАЛДАРЫ

Бай-Тайга районда Кара-Хөл бистиң областың эң чараш чурумалдыг черлериниң бирээзи. Кара-Хөл кончуг бедик тайга, дагларының аразында чыдар; ооң узуну 10 км ажыг, а дооразы—барык-ла ийи км. Ол эң ханы болгаш ында бел, мыйыт, кадыргы балыктар кончуг хөй.

Чурукта: Кара-Хөл. Фотоэтюд С. Феоктистовтуу.

План күүсеттинген

Чөөн-Хемчик районнуң белеткелдер конторазы чартык чылдың планын 133,7 хуу күүсеткен. Ооң иштинде дүктүү планы 87,1 тонна турда 97,9 тонна кылдыр дужаатты нган. Улуг алгы-кештиң планын 188 хуу, биче алгы-кештиин—223 хуу, өлүкүүн—117 хуу, түленди дүктүүн—107 хуу, дагаа чуургазы дужаарының планын—136 хуу күүсеткен.

Бистин конторада үлегерлиг белеткелчилер база бар. Эштер Ондар Окчия, Николай Никитич Галкин Данильич олар белеткелди садып ап, чоннуң ортузунга белеткел дугайында тайылбыр ажылын чорудуп турарлар.

Дүк дужаалдазының планын Сталин аттыг колхоз (даргазы эш Ревнюк) 132 хуу, «Большевик» колхоз (даргазы эш Шулуу) 165 хуу күүсеткен.

Колхозчуларның хуузунда малындан алган дүүн хүлээп алыр планны бистиң белеткелчилер 117 хуу күүсеткен. «Искра» колхоз (даргазы эш Доктугу) дүк дужаар планын 99 хуу күүсеткен. Дуржулга станциязы (директору эш Сонам) дүк дужаалдазын чедир үнелеп көрбейн турары-биле планны үүгле 60 хуу күүсеткен.

Д. АРАГАЧЫ.

КОЛХОЗЧУЛАРНЫҢ УРУГЛАРЫНГА

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» колхозу бо чылын Баян-Колга пионер лагерин ажыткан. Ында колхозчуларның 26 уруглары дыштанып турар. Лагерьде уругларның культурлуг дыштанырынга таарымчалыг бүгү үүлдерни белеткээн.

С. ДОНЗУМ.

Көдээ Советтиң сессиязы

Бай-Тайга районнуң Кара-Хөл көдээ Советтин 9-ку сессиязы чоокта чаа болуп эрткен. Сессиягa «Кара-Хөл» колхозтуң даргазы эш Өөур сиген кежилдезинин белеткелинин дугайында илеткел кылган. Сиген кезеринге 1 трактор, 4 ат машиназы, 3 ат дырзажы, 68 хөл кадыыры, 53 демир айыырлар белеткеттинген. Соң ыдай сиген болгаш тараа шелдериниң девисээринче чамдык аалдарның малы кирип турар чоруунга көдээ Советтиң эптежип турарын депутаттар шүгүмүүлээн. Депутаттар Чыргал, Сенденмаа олар чоннуң мурнунга боттарының хүлээлгелерин багай күүседип, көдээ Советтиң сессиязын 5 удаа чылдагаан чок үскеннер.

Депутат эш Омпээниң кадарган хоюнлан 109 баш чаш хураганнар хорааан болгаш 10 ажыг улуг хойлар өлгенин сессия шыңгыы демдеглээн.

Х. ДОЙНУ.

Ургларның кадыкшылы дээш

Ургларның кадыкшылга школазы Таңды районнуң Балгазын суурдан ырак эвеште, хадылыг аърга кыдында турун турар. Школаларны чамдык өөренирчилериниң кадыкшылы багай болганы-биле, олар өөредилге программазын үгбайн, өске өөрүнден чыдып каан, харын-дыа чаңгыс класска ийи чылда катап артып турарлар. Ынчангаш бистин область школа-интернат хевирлиг уруглар кадыкшылгазының школазын кадыкшылы кошкак уругларны өөредири-биле, оларның кадыын быжыглаары-биле ажыткан.

Областың улус өөредилге килдизи кадык камгалал органнарының киржилгези-биле кадыкшылы багай уругларның чыылдазын чылда 2 катап чорудуп турар.

Күскү-ышкы сезон (октябрь 30-ден июнь 20-ге чедир), Чайгы сезон (июнь 25-тен август 25-же чедир). Бо үелерниң иштинде уруглар кадыкшылгазының школазынга ниити билиг школаларының 1—6 классларының 7-ден 14 хар четкен өөренчикчилерин эмчиниң тускай шынылгазын барымдаалап хүлээп алыр.

Эрткен 1959—60 өөредилге чылында бистиң школа өөредилге-кижизидилгениң болгаш кадыкшыл эки-жидериниң талазы-биле эки түннелди чедип алган. Өөредилге чылының төнчүзүнде 42 өөренирчи дараазында классче шилчээн. Чаа өөредилге чылындан эгелеп, олар ниити билиг школаларынга өөренип болур. Монгуш Кара-кыс, Адаш-оол (Чөөн-Хемчик), Аня (Таңды район)—бо өөренирчилер кан кадык боор сегээн болгаш 3—6,5 килограмм чедир немеп семирээннер.

Ынчангаш бистиң школаның башкылары болгаш эмчизи келген уругларны бүгү тала-биле кижизиттип, аарган аарыындан кан кадык кылдыр сегидер бүгү ажылдарны кылып турарлар.

К. МИХАЙЛЮК,
Балгазында уруглар кадыкшылгазының школазының директору.

Тожунуң „Май 1"-де

Тожу районнуң «Май 1» колхозунуң хойжузу Чанчывай Даваа чедиг чылдың ийиги чылында төрээн 437 хойлардан 452 хураганнарны менди ажаап алган. Ам ол ийиги ооллаашкынны организастап турар. Чанчывай чайгы үеде 4 одарны солуурун, ол одарларга чадагай кажааларны тудуп алырын болгаш хойларын ортумактан өрү күштүг семиртирин хүлээнген ажылдап турар.

Мурнакчы хойжу школага 7-ги классты дооскан мал ажылынга ажылдаар деп күзелин илереткен 2 комсомолчу уругларны хойну малдап, ажаарының аргазынга бо чылдың эгезинден бээр өөредип келген.

* * *

Ол-ла колхозтуң кара дилги фермазының эргелекчизи Чыматай ол ажылга элээн каш чылдарның иштинде ажылдап, дилги азыралының аргазынга мергежээн. Бо чылын Чыматай бир төрүүр дилгиден 2,5 дилги ооллдарын алырын хүлээнген. Ам 31 төрээн дилгиден 106 дилги ооллдарын алган. Бо дээрге, бир дилгиден-не 3 ажыг дилги ооллдарын алганы ол.

А. ДОРЖУ.

ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

Тожу районнуң «Совет Тыва» колхозунуң баштаар чери чоокта чаа Азас хөлде балыктаар 5—5 кижи составтыг ийи звено тургускан. Олар июнь айның 25-ке чедир 16 досхаарны балык тутканнар. Олардан Найданга удурткан звено 11 досхаарны долдуруп, идепкейлиг ажылдаан.

Ч. Серен.

* * *

Бай-Тайга районнуң «Малчын» колхозунда кижи эмнелгези санитарка машина алган. Бо келген автомашина колхозчуларга дүрген дуза чедиреринге эмчилерге таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Д. Очур.

* * *

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң почтачылары М. Мендот, Д. Байыр-оол олар ийиги чартык чылда чон ортузунга парлалга чагыылгазын багай эвес организастааннар. «Шын» 160 кезек, «Тываның аныяктары»—80, «Тувинская правда»—60, төп солуннар—70 кезек, янзы-бүрү журналдар 50 ажыг, шупгу 6500 рубльге чагыттынган. Колхозта партия, комсомол эге организациялары бо чаагай херекти эки башкарып шыдаан.

Б. Багыт-оол.

* * *

Таңды районда «Межегей» совхозтуң хойжузу К. Седип-ооллуң коданынга төрээн 441 хойдан 443 хураган менди алдынган. Часкы кыргылда-биле хой бүрүзүнден 2 кг 600 грамм дүктү ап, ооң-биле төрээн совхозунга 40 муң ажыг рубльдиг орулгазын киирген.

В. Шойлаа.

* * *

Чөөн-Хемчик районнуң «Хорум-Даг» колхозунда М. Кестээге удурткан тудугжу звено чыл эгезинден бээр 10 чуртталга бажынын кылгаш ажыглалга киирген. Оларның 6-зы фермаларда туттунган.

К. Делег-оол.

УРАН ЧҮҮЛГЕ БАРААН БОЛУУШКУН

Ыяштарның бүрүлери саргарып, күстүн тыныжы келген. Аалдар Элегес унунда күзеглеринге хонгулапканнар. Оюн Шаравии база-ла Элегестиң Чал-Кежигде күзээнге көжүп келген. Ол 1920 чыл.

Бир-ле дүне чаа көжүп келген өглериниң самдар сарыг кидистерин хат салбаранадып, өглериниң ханаларын болгаш догуналарын чыжырадыр силгип турда, кызыл партизан чораан Шаравииниң кадайы Маастай оол уруг божаан. Шаравии биле Маастай оглун часытпышаан Барбалдай деп адап алганнар.

Барбалдай чаа-ла беш хар чедип чорда ооң ынак ава, ачазы аар аарыгга таварышкаш, шыдаштайн барганнар. Өскүс калган беш харлыг бичии Барбалдайны бай ызыгуурган Көк-Хелиң лама өөнге апаргаш, хураган кадарар хөлечии кылып алган. Ол чеди хар чеде бээрге, ону хой кадарчызы кылып каан. Кыштың соогунда, чайның изиинде Көк-Хелиниң хоюн кадарып, аарберге чымыш ажылга туттуруп, хилинчектиг амыдыралды ол эдилеп чораан. Ламаның кадайы ооң алын Монгалбии деп солуп адап алган.

1930 чылда Бай-Хаакка эң баштайгы школа ажыттынган. Монгалбии аңаа өөренирин шиитпирлеп алган. Көк-Хелиң ламаның кадайы ону чорутпастап турун берген. Ынчалза-даа арбанның активтериниң дузазы-биле өскүс оолду Бай-Хаакта эге школага эккеп каан. Ооң өөренир дээн күзели ынчалдыр боттанган. Ынчангы орус школага турган ооң өңнүктери танцылаарынга, ырлаарынга, дошпулуурга ойнаарынга ону өөреткен.

1935 чылдан эгелеп Владимир Монгалбии Кызылдың каттышкан школазының уран чүүл салбырынга өөренип кирген. Ол салбыр шиинге, хөгжүмге ойнаарынга өөредип, уран чүүлдүң ажылдакчыларын белеткеп үндүрер турган. Аңаа өөренип тура Көк-оолдуң «Хайран-бот», «Эки хүн», «Маны-Кара» деп шиилериниң рольдарыны ойнап эгелей берген. Ооң шиинге ойнаарын улус аажок магадап, сонуургап турган. Бир-ле дугаарында ол көрүкчүлер мурнунга «Өскүзүнден өлбес» деп шиинге бир ламаның ролюн ойнаан. Көрүкчүлер ооң ойнаанын аажок магадаан.

1940 чылда Кызылга хөгжүмшин театры ажыттынган. Монгалбии аңаа артист болуп ажылдап киришкен. Москвадан чаладып келген театр уран чүүлүнүң мастери, режиссёр Исполневтиң удуртулгазы-биле ажылдап турган. Шиинге кандыг янзылыг ойнаарының янзы-бүрү техниказын ажылдавышаан өөренип турган.

Ол колдуунда-ла каттырынчыг рольдарга ойнап турган. Д. Фурмановтуң «Үймээн», К. Симоновтуң «Орус кижилер» деп шиилеринде каттырынчыг кижилерниң ролюн улуг чедиишкин-биле ойнаан. Ленинград хоорайга Островский аттыг театр институдун 1955 чылда ол дооскаш, Тываның хөгжүм-шин театрында ажылдап турар.

Владимир Шаравиович Монгалбии областың бүгү-ле районнарының төптеринге болгаш бүгү колхозтарның суурларына, чоннуң мурнунга хөй-хөй шиилерниң рольдарынга чеже катап ойнаваан дээр. Чаа шии үнерге-ле ол бүгү районнар төптеринге болгаш колхозтар бүрүзүнге ойнап турар. Ынчангаш областың чону ону эки билир, ооң ойнаары көрүкчүлерни аажок сонуургадып турар. Үүгле 1955 чылдан бээр дыка хөй шиилерге ойнаан. Ол колдуунда-ла каттырынчыг болгаш четпестерлиг кижилерниң, бичии ооллдарының рольдарын ойнап турар. Чижээ, «Оттуушкун» деп шиинде чашпаа, ийи арынныг, хопчу Ытсыгбайның, «Мээң аалым» деп шиинде чалгаа Рызбектиң, «Өскениң төлу» деп шиинде каттырынчыг Перчаткиннин, «Хайыраканныг өзенде» ары ажлакчызы Орамай Аганың, «Кажар Будамшу» деп шиинде бай Борнин, «Боолуг кижи» деп шиинде Володяның рольдарын ойнаан. Бо үстүнде ады үнген шиилер ооң үүгле сөөлгү ийи чылларда ойнап киришкен шиилери болуп турар.

Ол бодунга онаашкан рольдарынга ойнап турар кижилерниң аажы-чаныын, оларның хевир байдалын көрүкчүлерге кончуг шын болгаш солун кылдыр дамчыдып берип турар. «Бустуушкун» деп шиинде хөглүг моряк ооллдун, «Малиновкага болган куда» деп шиинде дерзии кижиниң рольдарын улуг чедиишкин-биле ойнаан.

Владимир Монгалбии үүгле шии артизинден аңгыда, хөгжүмге болгаш лембиге ойнаар талазы-биле улуг мергежил, талантылыг. Ол концертерге киржип, чоннуң мурнунга хөй катап ырлап, хөгжүмге ойнаан. Ылаңгыя ол флейтиге эки ойнап билир.

— Флейтиге кончуг эки ойнап билириниң техниказын эки шингөдип алгаш, театрның хөгжүм оркестринге ойнаарын шиитпирлеп алган мен—деп, Владимир Шаравиович чугаалап турар.

Владимир Шаравиович Монгалбии — хөгжүм-шин театрының эң эки мергежилдиг артистериниң бирээзи. Театрның коллективи ону аажок хүндүлээр. Ол, шиилерге болгаш концерттерге эки ойнаавы дээш чыл бүруде-ле театрның дирекция черинден өртектиг белек шаңналдарын болгаш хүндүлел бижиктерни ап турар.

Ол ам уран чүүлге чөөрби чыл дургузунда бараан болуп турар. В. Ш. Монгалбии чогаадыкчы ажыл-ижиниң чаа-ла кидин-дүлүк чечектелиишкининде.

К. САГДЫ.

Чурукта: артист В. Монгалбии «Өскениң төлу» деп шиинде ойнап тур.

Фото **В. Лутковтуу.**

Айыыл чок чорук Чөвүлелинде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Нациялар Организациязының Чингине секретары Д. Хаммаршельдиниң дилээн ёзугаар Конго Республикада туруступа берген байдалга холбаштыр Айыыл чок чоруктун Чөвүлелиниң хуралын июль 13-те, орай кежээ чыылдырган.

Бельги шериглериң халдаашкынынга ойтур шавыышкынны бөзрибиле Конгонуң чазаа КНО-нуң талазындан чепсектиг дузаны дилеп турарын Чингине секретарь дыңнаткан.

Тунистиң төлөлекчизи М. Слим Конгонуң девискээринден бодунуң шериглерин үндүрериниче Бельгияны кыйгырарын сүмелеп турар резолюция төлевилелин тунис төлөлерниң мурнундан саналдаан.

Санал-онал солчуушкуннарының соонда Тунистиң резолюция төлевилели хүлээп алдынган. Ону хүлээп алыры дээш 8 төлөлер бадылаан болгаш 3 төлөлер дадагалзап олуруп калган. Резолюция төлевилелин хүлээп алыр дээш: Тунис, ССРЭ, Польша, Цейлон, Аргентина, АКШ, Эквадор, Италия бадылаан. Англия, Франция, ол ышкаш чанкайшичи дадагалзап олуруп калганнар.

АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУКТУН ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ РЕЗОЛЮЦИЯЗЫ

«Конго Республикага хамаарыштыр КНО-дан хемчеглер алыр дугайында дилегге холбаштыр Чингине секретарының илеткелин чугаалажып көргеш,

Конго Республиканың президентизиниң болгаш премьер-министриниң шериг дузаламчызының дугайында Чингине секретарьга чорутканы дилээн (документ с/4382) чугаалажып көргеш,

Айыыл чок чоруктун Чөвүлели, Конго Республиканың девискээринден бодунуң шериглерин үндүрүп алырынче Бельгияның чазаан кыйгырып тур,

чазактың бодап турары-биле алырга, конго чазактың күженишкиннериниң түңнелинде национал айыыл чок чоруктун күштери КНО-нуң техниктиг деткимчези-биле бодунуң сорулгаларын амдызында долузу-биле күүседип шыдавас болганда, эргежок чугула апаар ындыг шериг дузаламчызын аная көргүзер төлөзде Конго Республиканың чазаа-биле сүмележип турган, эргежок чугула базымнарны қылырын Чингине секретарьга даандырарын шиитпирлээн,

чугула апарган хирези-биле Айыыл чок чоруктун Чөвүлелинге турда, шагда-ла карангы имир дужуп келген болган.

КОНГОДА БОЛУУШКУН

ЛОНДОН. (СЭТА). Июль 13-те бельги парашютистер Конгонуң найысылалы — Леопольдвильче кирипкен деп Рейтер агентилелиниң корреспондентизи Леопольдвильден дамчыткан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Ассошиэйтед Пресс агентилелдиң корреспондентизиниң Леопальдвильден дамчыдып турары болза:

Июль 13-те гранаталарны ажыглаан удур-дедир аткылажышкынларның соонда бельги парашютистер Леопольдвильдиң аэропортун конго шериглерден хунаап алган.

Июнь 26-да Мадагаскарның найысылалы Тананаривке чаа күрүне Мальгаш Республиканың хамаарышпас чоруун тускай чарлаан.
Чурукта: Тананаривке болган байырлыг ёзулалдың үезинде чаа күрүнениң тугун көдүрүп турары. Фото Франс Пресс агентилелдиң.

Н. С. Хрущевтуң парлалга конференциязының дугайында Нью-Йорктуң парлалгазының бижип турары

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Н. С. Хрущевтуң кылган парлалга конференциязының дугайында баштайгы дыңнадыгларны кылырынга америк парлалга болза демократтыг партияның Лос-Анжелоста соңгулда мурнундагы съездизи чергелиг чугула түүлдерин соңгаарладып келгеннер. Ук болуушкунга бүгү кежээки солуннар кол кичээнгейин угландырган. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының чугаазының дугайында «Нью-Йорк орлд телеграмм энд сан» солун Москвада бодунуң корреспондентизиниң улуг түүлүн «Ийи ужудукчу шпиончу даалганы күүседип чораан бис деп билинген дээрзин Хрущев чугаалаан» деп бүгү арынны кежилдир улуг өгениң адаа-биле парлап турар. Ук солун Н. С. Хрущевтуң медеглелин долузу-биле парлаан. «Нью-Йорк пост» солуннуң июль 12-де үнген номериниң мурнуку арнын кежилдир: «Самолёт ужун АКШ-ка Хрущев килеңнээн» деп улуг эге-биле үндүрген. Н. С. Хрущевтуң парлалга конференциязының дугайында доччу дыңнадыгларны америк радиога болгаш телевидениеге үзүктел чок дамчыдып турган.

Юнайтед Пресс Интернейшнл агентилелиниң корреспондентизи Хенслиниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, совет девискээрде сугларның кыры-биле америк самолёттуң ужуп чораан дээрзин шын эвес деп санаарын оралдашкан Ак бажыңның парлалга айтырыгларының талазы-биле секретары Хегертиниң далаш медеглелинге Вашингтонда «кайгап» турар.

Миллион кижи киришкен митинг

ГАВАНА. СЭТА-ның корреспондентизи Н. Чигирьниң дыңнатканы: Американың Каттышкан Штаттарының чагырыкчы бөлүктериниң Кубага удур экономиктиг агрессиязынга, чепсектиг халдаашкын-биле кыжаныышкынынга харыы кылдыр куба улус бодунуң революциязын, Төрээн чуртунуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун тиилелгениң туюлунга чедир камгалаарынга беленин чангыс эп-сеткил-биле медеглээн. Ындыг сыныш чок шиитпирлиин Гаванада президент ордузунуң мурнунга болган аажок улуг митингиге куба улус көргүскен.

Кубаның ажылчы чоннарының конфедерациязының кыйгырыын ёзугаар орду баарында шөлге бир миллион ажыг кижи чыглып келген. Хубаның найысылалының, Гавана, Матансас, Пинардель-Рио можуларының ажылчы чоннары револючу казак-биле боттарының чангыс эп-сеткилдиин илередип, ооң ажыл-торудулгаларын долузу-биле деткип турарын көргүзер дээш анаа ыглып келгеннер.

Орду мурнунда шөлге болгаш ооң коок-кавызында кудумчуларга кижилер чык долдур чыылган. «Төрээн чуртту камгалап алыр азы өлүр!», «Чангыс-даа базым аткаарлавас!», «Америк империализм чок болзун!», «Куба болза американнарныы эвес, бистин!», «Ыаавыла тиилээр бис!» деп бижээн лозуңнар, кыйгырыглар чер болганга көстүп тургулаан.

Куба Республиканың президентизи Освальдо Дортикос, куба чазактың кежигүннери, револючу болгаш хөй-ниити организацияларының төлөлекчилери орду балконунуң кырынга көстүп келирге, шөлге турганнар диңмиттиг байырын чедирип турган. Кубаның күрүне гимнизи болгаш «Июль 26-ның шимчээшкининиң» гимнизи байырлалдыы-биле чангыланып турган.

Кубаның революциязының баштыны премьер-министр Фидель Кастро ол митингиге кадыының байдалынын ужурундан киржип шыдаваан. Ынчалза-даа ол анаа улус-биле кады киржип турган ышкаш болган— «Фидель! Фидель!» деп шөлге турган бүгү чон хары угда кыйгы салып турганнар.

Кубаның ажылчы чоннарының конфедерациязының организастыг айтырыглар талазы-биле секретары Хесус Сото, күш-ажыл министри Аугусто Мартинес Санчес, революстуг шериг командылакчызы майор Хуан Альмейда, национал банкының президентизи Эрнесто Гевара болгаш республиканың президентизи Освальдо Дортикос суглар митингиге чүве чугаалаан, кубаның революциязын кандыг-даа империалистиг агрессия боой тудуп шыдавас дээрзинге бүзүрелин илереткен.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң сагындырыының соонда Куба болза океанның ортузунда кандыг-даа камгалал чок, кара чаңгыс ортулук эвес, а делегейниң эң-не улуг күчүлүг күрүнезиниң камгалалының адаанда турар ортулук болу берген деп Эрнесто Гевара чугаалаан. Амгы делегейде мырыңай чаа байдал тургустунган: тайбыңның болгаш тайбың догуннаашкынның талалакчыларының күштери хүн келген тудум-на өзүп турар, оларның ойтур шавыышкын бөзр аргалыы уламна күчүлүг апар чыдар деп Гевара айыткан. Ынчалза-даа анаа бистер ооңургавас ужурлуг бис: бистин «күчүлүг» кожаларывыс кайы хире кара сагыштыгыл дээрзин билир бис, ынчангаш тамчыкталбас ужурлуг бис деп Гевара чугаалаан.

Боттарының күштерин мөөнүзөринче, бүдүрүлгени хөгжүдеринче болгаш келир үениң оруунга улустуң чаңгыс эп-сеткилдиин быжыглаарынче куба ажылчы чоннарны Гевара кыйгырган.

Президент Дортикос бодунуң чугаазынга республиканы чарлаанының үезинден бөзр АКШ-тың Кубага удур агрессчи политиказын, эң ылангыя америк империализмнин сөөлгү агрессчи үүлгедиишкиннерин тайылбырлаан. Гуантанамода америк шериг баазазының дугайын чугаалап тургаш, ол баазаны ажыглааны дээш бир чылда хөлези болур 2 муң долларга чекти чоокта чаа АКШ-тың чазаандан алган чүве. ынчангаш куба чазак ону дедир эгидип бөзр деп президент медеглээн.

Революстуг Кубага удур АКШ-тың агрессчи үүлгедиишкиннерибиле демиселге Куба кажан-даа тиилекчи болуп үнүп турган деп президент демдеглээн. Ооң-биле кады америк империалистер Кубага удур боттарының экономиктиг агрессиязы буурап дужер болза чепсектиг агрессияны организастаарындан чалданмастар дээрзиниң дугайын ол база сагындырган. Ооң болу берип болурунуң үш чылдагааннарын ол адаан: саттыныкчы идегеттериниң болгаш Кубадан дескен шериг талазы-биле кем-буруулулгаларның дузазы-биле организастап болгу дег агрессия; америк шериглериниң дорт чепсектиг агрессиязы; америк күрүнелериниң организациязынга сылдаглаан агрессия.

Президент Эйзенхауэр болгаш ооң чөвүлекчилери Кубаның салым-хуузун шиитпирлээр дээш хурал кылыр деп турарын айыткаш, Дортикос мынча деп демдеглээн: Кубаның салым-хуузун ооң улузу болгаш чазаа боттары сөөлгү үеде шиитпирлеп келгенин олар ам-даа билбестер ышкаш.

Президент Дортикос Кубаның премьер-министри Фидель Кастрога Н. С. Хрущевтун мооң адаанда чагаазын номчаан:

«Хүндүлүг дээрги Премьер-Министр!

Американың Каттышкан Штаттарынче Кубаның чигирин үндүр садарының хемчээлин эде көөр эргени анаа берген конгресстиң хүлээп алганы хоойлузунга Каттышкан Штаттарның президентизи Эйзенхауэр июль 6-да ат салган дээрзи меңээ билдинип келген. Президент Эйзенхауэр ук хоойлунуң күштүг болуп эгелээнинин соонда дораан-на Кубадан чигирни 1960 чылда үндүр садып алырының хемчээлинден 700 муң тоннаны кызырар деп бодунуң шиитпирлээнин чарлаан.

Кубаның чазаның хемчеглеринге удурланып, анаа организастыы-биле шаптыктан турган америк монополияларның нефть бүдүрүлгелерин хавырарының талазы-биле куба улустуң болгаш куба чазактың шынныг шиитпирлеринге холбаштыр АКШ-тың чазаа үстүнде айыттынган хемчегни алганы бүгү делегейге билдингир.

Боттарының национал экономиктиг болгаш политиктиг хамаарышпас чоруу дээш демиселдиң оруунче кирген чурттарга удур экономиктиг кызамдаашкынны кылыр бодунуң хандыкшылдыг аргазын империалистерниң ажыглап турганының чижээ төөгүде хөй болгай. Ынчангаш боттарының хамаарышпас чоруу дээш демиселдиң оруунче кирген чурттар чаасканаыргай деп санап турар империалистер шыңгыы... чазыгны кылып турарлар-дыр. Ындыг үе ам шагда-ла эрткен. Куба улуста болгаш ооң чазаанда ботботтарынга ажыктыг кады ажылдажылганы кылып, харам чокка дузаламчы чедиренге кажан-даа белен өңнүктер дыка хөй.

ССРЭ-ниң чазаа бодунуң улузунуң тура-соруун илеретпишаан, куба улустун боттарының хамаарышпас чоруу дээш демиселинге сагыш-сеткил каттыштырып, АКШ-тың чазаанын хүлээп алган шиитпиринге ооң килеңнеп турарын түүлдүг деп санап турар.

Бир эвес Кубаның чазаа чигир садарының талазы-биле бергедээшкиннерге таваржы бөзр болза, АКШ-тың садып алырындан ойталааны 700 муң тонна чигирни 1960 чылда садып алыр ужурлуг чигиринге немештир Кубадан садып алырынга чөпшээрежип турарын ССРЭ-ниң чазаа илередип тур.

Бо айтырыг талазы-биле чогуур куба организациялар-биле чугаалажыышкыннарны кылырын Даштыкы садыг министерствозунга ССРЭ-ниң чазаа дааскан».

Митингиниң киржикчилери шупгузу ол өөрүшкүлүг медээни түүлдүгзунгенин диңмиттиг үннер болгаш адыш часкаашкыны-биле илереткен.

Боттарының өңнүктериниң деткимчези турда олар Кубаның хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун, ооң революстуг чаалап алыышкыннарын камгалап ап шыдаар дээрзинге ханы бүзүрели-биле президентиниң ордузунуң мурнунда шөлден куба ажылчы чоннар тарай берген.

Африканың хамаарышпас чаа күрүнези

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның премьер-министри Мишель Дебре болгаш Африканың үш күрүнелериниң удуртукчулары — Конго Республиканың президентизи Фюльбер Юлу, Чад Республиканың премьер-министри Томбалбайе, Төп Африка Республиканың баштыңы Давир Дако олар ук күрүнелериниң хамаарышпас чоруун бадыткап турар дугуржулгага ат салганнар. Моон мурнунда француз ниитилежилгениң ниити органнарының эргезинге туруп турган эрге-чагырганың функцияларын болгаш хүлээлгелерин француз эрге-чагыргалар ук дугуржулганы ёзугаар африк эрге-чагыргаларга дамчыдып берген турарын ында көрүп турар.

Ооң-биле чергелештир ук ниитилежилгеде ол үш күрүнениң чаа байдалдарын база ниитилежилгениң эргезинде ам-даа хевээр артып турар адырларга Франция-биле оларның харылзаазын тодарадып турар, кады ажылдажылга дутайында дугуржулга деп адаар дугуржулгалар төлевилеттинген.

Ук дугуржулгаларга хамаарышпас чорукту чарлаанының сөөлүнде ат салдынар.

Кубаның президентизиниң медеглели

ГАВАНА. (СЭТА). Куба Республиканың президентизи Освальдо Дортикостун СЭТА-ның корреспондентизибиле беседазынга медеглээни болза:

«Бистиң улузувуска болгаш бистиң революциявыска эп-сеткил каттыштырылгазы дээш Совет Эвилелиниң улустарынга болгаш чазаанга база Премьер-Министр Хрущевка Кубаның чонунун „болгаш чазаанын өмүнөзөзинден өөрүп четтиргенимни илередип тур мен. Премьер-Министр Хрущевтун, совет артиллерия Кубаны деткиринге белен дээрзин медеглээн хүну болза делегейге төөгүлүг хүн болур деп бодап турар мен. Биче чурттарның улустары, кулдандырган улустар боттарының экономиктиг болгаш политиктиг хосталга дээш демиселинге чаасканы эвес дээрзин ук медеглел херечилеп турар».

Ф. Кастронуң телевидение дамчыштыр чугаазы

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның премьер-министри Фидель Кастро бодунуң квартиразындан телевидение дамчыштыр чоокта чаа чүве чугаалаан. (Фидель Кастро аараан болгаш бажынында чыдар).

Бистиң айтырыгларывыс америк улустуң ужун эвес, харын трестерниң болгаш монополияларның ужун тургустунуп келген; «Эссо» болгаш «Техас ойл компани» компанияларның эзлери америк улус эвес-ле болгай деп Кастро чугаалаан. Эрге-чагырганы болгаш чуртун кол курлавырларын каш санныг бөлүк американнар холунда тудуп турар. Чогум-на ол бөлүк харын биске удур кампанияны эгелээн болгаш бистиң чуртувуска удур чепсектиг агрессияны чорудар деп белеткенип турар. Бо демиселге делегейниң бүгү улустары Кубаның талазында.

Каттышкан Штаттар болза бүгү делегейниң мурнунга депшилгениң болгаш хамаарышпас чорук дээш демисежип турар улустарның дайзыннары кылдыр көстүп турар деп айыткаш, Кастронуң медеглээни болза, Кубага чедирген деткишкини дээш Совет Эвилелинге Кубаның чону болгаш чаза ханызы-биле өөрүп четтиргенин илередип турар. Ынчалза-даа бистер боттарывыс камгаланыр болгаш харыы согуушкун бөзринге моон соңгаар-даа белеткенир бис деп Кастро чугаалаан. Империалистер биске удур халдаашкынны кылырын шенеп болур, ынчалза-даа ынчан оларга удур бүгү делегей туруп келир апаар.

Нобусукэ Кисиниң амы-тынынга халдаашкын

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Юнайтед Пресс Интернейшнл агентилелиниң корреспондентизиниң Токиодан дамчыдып турарын ёзугаар алырга, премьер-министр Нобусукэ Киси бодунуң турар черинин баарынга июль 14-те балыглаткан деп полиция дыңнаткан.

ТОКИО. (СЭТА). Ында билдинип турарын ёзугаар алырга, премьер-министр Кисиниң амы-тынынга халдаан кижини тудуп хоругдаан. Ук кижи болза либерал-демократтыг партияның албанында турар эң-не барыын үзелдиг политиктиг организацияга хамааржып турар. Киси аар эвес балыглаттырган.

Чоннуң кадыкшылы дээш

Совет Эвилелинде чедип алдынган улуг чаартылгаларның түңнелинде чоннуң кадыын камгалаарының хөрөөнге улуг чедишкиннер база чедип алдынган. Улуг назылыг кижилерниң өлүп-хораар чоруу дөрт ажыг катап, а бичии ургларның—барык чеди катап эвээжээн. Капиталистиг күрүнелерге дөмейлээрге кижилерниң төрүттүнүп турарының хөй болуп турары, өлүм-чидимниң эвээжээни ССРЭ-ниң чурттакчы чонунуң чаягаар бедик өзүлдезин тодарадып турар.

Кижиниң азыныының ортумак хемчээли революция мурнунда 32 харга чедип турган болза, ам 67 четкен. Амгы үеде бистиң чуртувуста 380 муң эмчилер болгаш 1300 муң ортумак эртемниг медицина ажылдакчылары ажылдап, чоннуң кадыы дээш барааалган турар. Биргээр чугаалаарга, делегейде бүгү эмчилерниң барык үштүн бири ийикпе, Европаның бүгү эмчилериниң хөй кезии Совет Эвилелинин үлүүнге онзажып турары ол.

Чурттакчы чоннуң эмнелге талазы-биле хандырылгазы бистин областа база-ла элээн экижээн. Дыка хөй медицина албан черлери туттунуп турар. Ол сорулгага 1960 чылда безин 7 миллион хире рубльди чарыгдаары көрдүнген. Ам түүркүлёзка удур область диспансериязы кезип эмнээр эмнелге, аптеканың төп склады болгаш Эрзинде, Чаа-Холде, Бай-Тайгада халдавырлыг аарыглардан аарааннарны чыттырып эмнээр бажыңнар, Бай-Сөөтке нерви аарыглыг кижилер эмнээр эмнелге болгаш Бай-Хаак биле Тээлиде аптекалар туттунуп турар. Дыка хөй медицина албан черлерин чаартыр болгаш алгыдыр тудар ажылдар чоруттунгулаан.

Ооң-биле чергелештир аарыг кижилер чыдар орунналрның саны көвүдеп турар. 1960 чылда 1915 оруннар бар болуп турар ийикпе азы 1000 чурттакчы бүрүзүнге 10,7 орун хамааржып турар.

Чеди чылдың перспективтиг планында район бүрүзүнге эмнелге чериинге орунналрның санын 100 — 200 чедирери көрдүнген. Кызылга область эмнелгезинин чаа бажыңнары, онкология диспансериялары ажыглалга кирген турар. Участок эмнелгези бүрүзүнге-ле 25—50 чедир оруннар бар болу бөзр.

Каш чыл бурунгаар район эмнелгези бүрүзүнге-ле 2—3 эмчи ажылдап турган болза ам оларның хөй кезинде 5—6 эмчилер бар апарган болгаш, а чамдык эмнелгелер харындаа 12—15 чедир эмчилерлиг болуп турар. Областың чурттакчылыг кандыг-даа черинде эмчи азы фельдшер чок чер ам чок. Ажылчы чоннарның кадыын камгалаарының хөрөөнде областа ам 1.250 ажыг эмчилер болгаш медицина талазы-биле түскай эртемниглер ажылдап турар.

Аныяк эмчилер Константин биле Зоя Цойлар Өвүр районда чүгле ийи чыл ажылдап турарлар. Бүгү аргамергежилин бедитишаан, олар чурттакчы чонну эмнелге дузаламчызы биле хандырарын үнүзинин-биле экижидип, тус черниң чонунуң ортузунга культураны нептередиринче улуг кичээнгейни салганнар.

Ыракты Мугур-Аксының эмчизи Павел Алексеевич Романов улуг хүндүткелди болгаш ат-алдарны чедип алган. Кадарчыларга, малчыннарга, тудугжуларга эмнелге дузаламчызын чедирбишаан, уругларны канчаар ажаарын болгаш культурлуг амыдырал-чурттаганы канчаар тургузарын хөрөөженнерге ол өөредип турар.

Бай-Тайга районнуң Кара-Хөлде эмнелге салбырының эргелекчизи эш Хеймер-оол, Тес-Хем районнуң У. Шынза суурда эмнелге салбырының эргелекчизи эш Борбай-оол олар чурттакчы чонга эмнелге дузаламчызын дыка экижиткеннер. Олар ол ышкаш чурттакчылыг чеврни болгаш ында чурттага бажыңнарының чанын база кудумчуларны ногаанчыдарынга идепкейлиг киржип турар. Чөөн-Хемчик районнуң Хорум-Дагда эмнелге салбырының эргелекчизи Н. Виноградова бодунуң участогунда дифтерияны чок кылырын чедип алган болгаш ооң-даа өске халдавырлыг аарыгларның тыптыр чоруун дыка эвээжеткен.

Ынчалзажок бо үстүнде дег эки түңнелдиг ажылдар бүгү-ле черлерде бир десян деп чугаалап болбас. Бо талазы-биле байдалдар чамдык районнарда дыка багай. Бии-Хем районнуң Тарлаг суурда эмнелге салбырының бажының үш чыл тудуп келген. Ол-ла районнуң Кара-Хаак суурда эмнелге салбыры базала даштыкы хевир талазы-биле шоолуг эвес. Ооң бажыңының шалалары ирип калган болгаш херексели чок. Ол ышкаш ында ногаанчыдылга чоруттунмайн турар. Туранда уруглар албан черлери багай бажыңнарда тургустунгулаан.

Эрзин районнуң суурларының кудумчуларында санитар арыг-шевери дыка багай. Часкы болгаш күскү үеде бажыңнар чанын аштап, арыглаарын өй-шаанда чоруттайн келген. Бок төгер тускай черлер чок болганының хараазы-биле бокту тураан-на черлерге төп, харын-даа чамдыкта хемнер чанынга болгаш чурттакчылыг черлериниң чоогунга безин төп каан чыткылаар.

Бай-Хаактың чурттакчы чонун суг-биле хандырарының айтырыы амдыгаа чедир шиитпирлеттинмээн.

Чоннуң кадыын камгалаар дээш сагыш салыышкын—эмнелге ажылдакчызы бүрүзүнүң болгаш бүгү хөй-ниитиниң хүлээлгези болур. Эмнелгениң болгаш санитар арыг-шевер албан черлериниң чанынга медицина ажылдакчыларындан болгаш партия, комсомол, профэвилел база ажыл-агый организацияларының, чурттакчы чоннуң төлөлекчилериндеп тургустунган хөй-ниитиниң чөвүлелдери тургустунган турар ужурлуг.

Областа кадыкшылганың он хонуу эртип турар. Хоорайларда, суурларда болгаш чурттага бажыңнарында муң-муң кижилер санитар корум-чурумун тургузары дээш ажылдап турарлар. Кадыкшыл дээш демиселге областың бүгү чурттакчы чону киржир дээрзинге чигзиниг турбас.

М. ШАБАЕВ.
Областың кадык камгалал килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

ХОЛДАРЫҢАРНЫ ХЫНАМЧАЛЫГ ХАЙГААРАП, АЖААП ЧОРУҢАР

Кижи бүрүзүнге холдар кайы хире чугула ажык дузалыгыл деп чүвени чугаалаан херээ-даа чок. Оларны камнаар болгаш оларны эки ажаар ужурлуг. Эң-не чугула чүве болза, холдарның арыг-шевер чоруун эки хайгаараары болгаш үрелип, кемдээр чоруктан оларны камгалаары болур ужурлуг.

Холдарны канчаар чуурун чугаалаан болгай бис. Мону ыаавыла кылыр ужурлуг: 1) эртен, кежээ ниити чунар үеде, 2) арыгланыр черге чораан келген санында; 3) чемениринин мурнунда.

Холдарыңарны сывырлыр, шыйбакталыр, хаварар, кемдээр, балыгланыр, ыяш кадалыр болгаш өске-даа кемдээшкиннерден камгаланар. Чунуп турэ холдарыңарны көрүнер, бир эвес сывырылган, кемдээн азы балыглаттынган чер бар болза, чунган дораан ону иодбиле чаптыңар.

Бир эвес кеште шыйбактар азы хорлангылар бар болза, оларны борный вазелин-биле азы глицерин-биле чаар болза эки.

Кандыг-даа бичии балыгны эмнеп дуза көрүзүп турган, чүүндаа мурнунда, ол балыгже хир-чам киирбезин, микробтар киирбезин бодаар херек. Бир эвес, балыгны таварышкан-на эрги-каксы пөсбиле шарыыр болзуларза, хора чедирип болур силер: ында микробтар турып болур, олар балыгга киргеш ириннелдирип, хуулдурып болур. Ынчангаш арыглап каан марляны балыгга салыр ужурлуг (микробтарын шупгузун өлүрүп каан арыг марля) ол. Ындыг марляны аптекада садып турар.

Арыг марля тывылбас, арга чок апарза балыгга мырыңай арыг, чымчак пөсту салырының мурнунда ийи талазын изиг илиир-биле баскаш салыры эргежок чугула.

Шарыышкынны кылып доскаш, эмчи пунктузунга азы амбулаторияга баар херек.

Балыгже довурак уруп азы ээремчик дузаа-биле чыпшырып ийикпе, бүрү-биле, чок болза оруктан үнер чечек-биле кажандаа дуглап болбас: ол чорук балыгга микробтарны халдадып болур. Столбняк дугайында үүнү чугааланыысты сактып көрүнер: балыгны довурак-биле хирлендирери—ол айыылдыг аарыгның чылдагааны бооп болур.

Эштче кадалган тенни оваарымчалыг ужулгаш, балыгны иодбиле чаггаш шарып каар херек. Кадалган түүлдү уштуп олурда сынгаш, чамдыызы эзт иштинге чыдып каар таварылга турар. Ынчап барганда эмчиге доп-дораан баар херек.

Холдар хавара бергенде ооң ол кежи сойлу берзе ындыг хаварыкты хирленир чоруктан камгалаар ужурлуг. Ооң кырынга борный вазелин-биле чаап каан арыг, чымчак пөсту салгаш шарып алганы дээре болур.

Эрги хаварыктарны, сөөлдерни болгаш өске-даа кадыгланып үшгеп түүлдерни кажан-даа боттарынар ап кагбанар. Бир эвес олар шаптыктыг бооп турар болза, эмчиге баргаш чогуур дузаламчыны чедирерин диленер.

Ол ышкаш, кадаганы, суглангыларны болгаш ириннерни кижи боду дежип болбас ужурлуг. Ол чорук аар хуулуушкунга чедирип болур.

Холдар салааларының дыргактарын неделяда бирден эвээш эвес катап дөңгүрертир кезип турар херек. Дыргактар алдынга хирлер турбас ужурлуг деп чүве чаягаар билдингир.

Эмчилер, дыргактар алдынга хирни алгаш, ону микробка шинчилеп көргеннер болгаш ында халдавырлыг аарыгларының микробтарын, база хыл курттарының чуургаларын тып ап турганы эвээш эвес.

Тыва областың Санитар-чырыдыышкын бажыңы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редактөрнүң 24-63, редакторнуң оралакчызының 35-24, партийжи амыдырал болгаш пропаганда килдистериниң 23-54, харыысалгалыг секретарының 37-13, кедээ ажыл-агый килдизиниң 22-64, иштики информация килдизиниң 21-47, совет тургузуг, үлетпүр болгаш транспорт килдистериниң 23-35, чагаа килдизиниң 21-27, культура болгаш амыдырал килдизиниң 25-38, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 20-60.

ТС-00871 Чагыг № 1732. Культура эргелелиниң типографиязы.